

Pls 157-760

HET REVEIL.

R E D E

GEHOUDEN VOOR EEN DER CHRISTELIJKE JONGELINGSVEREENIGINGEN

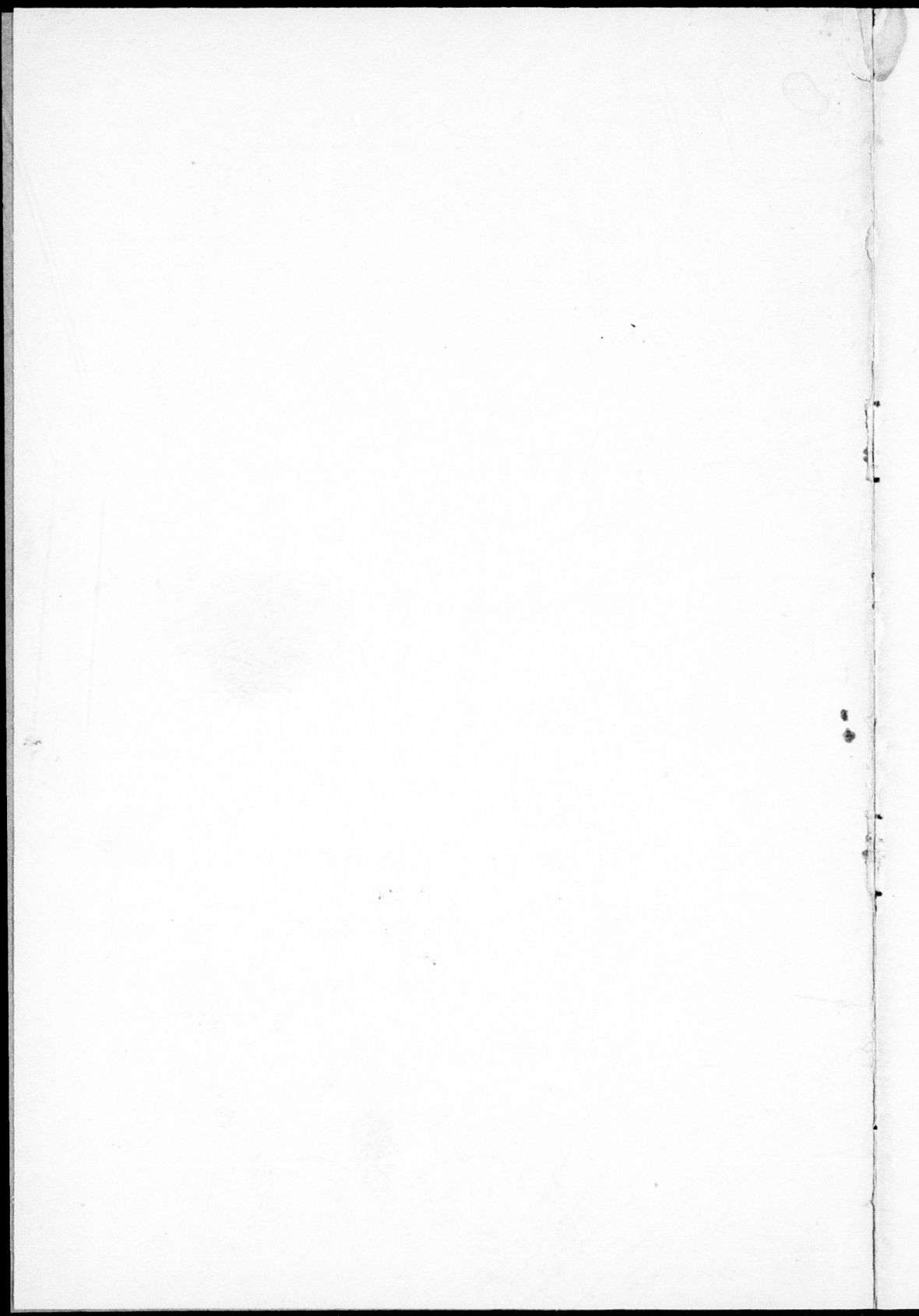
T E S P I J K

DOOR

T. DE VRIES,

Candidaat in de Rechten te Appingedam.

A. KNAAP, APPINGEDAM.
1892.

HET REVEIL.

R E D E

GEHOUDEN VOOR EEN DER CHRISTELIJKE JONGELINGSVEREENIGINGEN

T E S P I J K

DOOR

^{iemer}
T. DE VRIËS,

Candidaat in de Rechten te Appingedam.

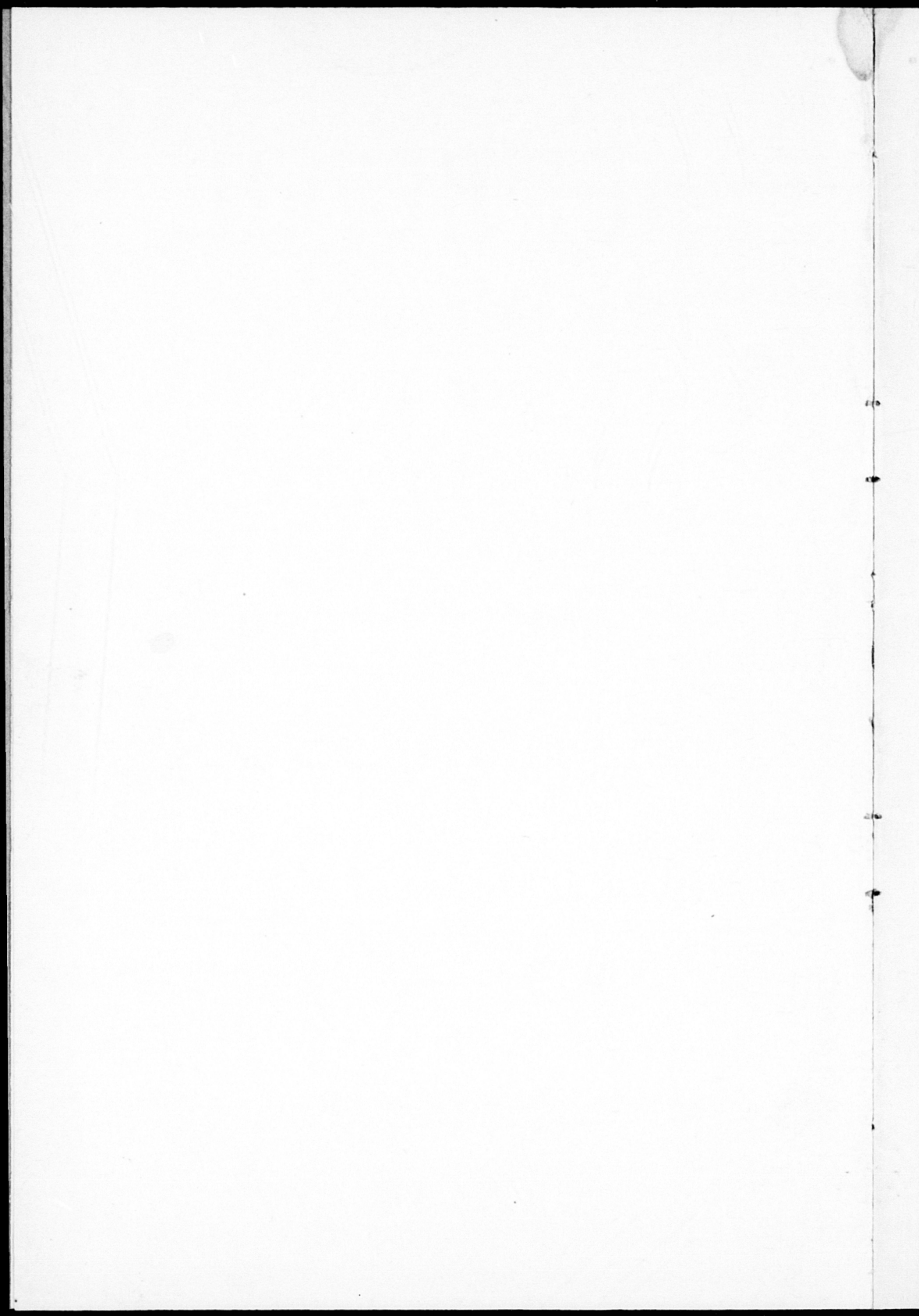
BIBL. CONV.

O. F. M.

WIJCHENS

A. KNAAP, APPINGEDAM.

1892.

L. S.

Gepraagd door een onzer Gereformeerde Jongelingsvereenigingen om op haren feestdag voor haar te spreken, schreef ik de hier volgende toespraak over het Reveil. En aangezien nu naar mijne overtuiging de jongelingsvereenigingen belang hebben bij de geschiedenis des vaderlands in 't algemeen en voornamelijk bij dat tijdrak, dat aan onzen eigen leeftijd voorafgaat en waarmee onze tegenwoordige toestanden nauw verbonden zijn, zoo besloot ik, om deze toespraak ook in wijderen kring verkrijgbaar te stellen. Vandaar deze uitgave.

Alle feiten en bijzonderheden, door mij genoemd, ken men in de verschillende geschriften uit en over het Reveil vinden, alleen, en dit rechtvaardigt deze uitgaaf, in geen enkel geschrift vindt men een algemeen overzicht, een doorlopend verhaal, zooals noodig is om op gemakkelijke wijze met de hoofdzaken op de hoogte te komen, en althans in groote trekken de wording van het tegenwoordige uit het verledene te kunnen aanschouwen.

Aan deze behoefte heb ik getracht te voldoen, hoewel ik gaarne wil bekennen, dat het mij bij de menigte van boeken en geschriften, die ik moest raadplegen, niet gemakkelijk viel.

Een groote menigte van aantekeningen, die ik tot staving van al mijn beschouwingen zoo gaarne had laten afdrukken, moet ik om de meerdere kosten, die het zou veroorzaken, achterwege laten. Van de vele boeken en geschriften, die ik gebruikt heb, kan ik evenwel niet alles onvermeld laten.

Het werkje van DR. L. WAGENAAR, over het Reveil en de Afscheiding, heeft mij, ook waar ik de beschouwingen des schrijvers niet deel, groote diensten bewezen; daarin wordt ook verwezen naar een menigte literatuur uit het Reveil, waarvan veel in mijn bezit is, en door mij uit den aard der zaak werd geraadpleegd.

Doch na het werk van Wagenaar, dat in 1880 verscheen, hebben belangrijke werken het licht gezien, als dr. R. A. KOLLEWIJN: *Bilderdijk*, zijn leven en zijne werken, 2 lijvige boekdeelen. Naar mijn overtuiging is dr. Kolléwijn, hoe omvattend zijn arbeid moge zijn, niet de rechte biograaf van Bilderdijk; te weinig wordt op de voornaamste motieren van Bilderdijk, die in zijn geloof wortelen, gelet.

Verder dr. G. J. Vos: Groen van Prinsterer en zijn tijd, *eveneens 2 flinke deelen*. In dit werk wordt Groen van Prinsterer alleen geschetst in zijne verhouding tot de kerk; op een klein gedeelte dus van Groen's groote beteekenis wordt hier slechts gewezen. Voorts W. van OOSTERWIJK BRUIJN: Het Reveil in Nederland, *belangrijk voor de jaren 1845—1854*. Dr. A. PIERSON: Oudere tijdgenooten, *meer filosofisch dan historisch*. Belangrijk voor vele bijzonderheden is ook: Willem de Clercq naar zijn dagboek, door Dr. A. PIERSON.

Ook de talrijke werken van GROEN VAN PRINSTEREN, de brieven van Wormser en da Costa bieden een rijke bron voor de studie van het Reveil.

Met verwondering zag ik, dat dr. Wagenaar geen gebruik heeft gemaakt van het reeds in 1871 verschenen werk van E. GUERS getiteld: Le premier Reveil et la première église independante à Genève, een belangrijk boek van bijna 400 bladzijden, waarin de eerste jaren van het Zwitsersche Reveil uitvoerig worden behandeld.

Moge mijn poging er iets toe bijdragen om onze Jongelingschap te doen inleven in de historie van ons voorgelacht, niet alleen in de 16de en 17de eeuw, maar ook in onze eeuw, opdat steeds meer de actie der Calvinisten, als van ouds, Nationaal worde en ons Nederlandsche volk wederom moge opstaan onder de Natien van Europa, om zoo mogelijk althans iets terug te erlangen van het vertrouwen en het gezag, van den roem en de eer, die het eenmaal bij alle volken heeft gehad.

APPINGEDAM, 24 November 1892.

Tiemen de Vries.

HET REVEIL.

Geachte vrienden !

Ik heb mij voorgenomen om tot u te spreken over wat in de geschiedenis van onze eeuw is bekend geworden onder den naam van *het Reveil*.

Daar toch dit belangrijk onderwerp u wellicht al te onbekend kan zijn, heb ik gemeend u er een dienst mee te kunnen bewijzen, wanneer ik deze ure ging wijden aan een herdenking van het *Reveil*.

Reeds terstond deel ik u dan mede, dat men onder het z.g. *Reveil* verstaat die geestelijke opwekking, waardoor God de Heere na den val van Napoleon bij voortduring zijne barmhartigheid aan onze Natie heeft geopenbaard; waardoor Hij, van het begin dezer eeuw af, langzamerhand weer leven in Zijne kerken heeft gebracht. Het *Reveil* is die geestelijke opwekking in de eerste helft der negentiende eeuw, die al voortgaande steeds grooter uitbreiding verkreeg; in 1834 in ons land de Afscheiding te weeg bracht; steeds meer door zijn levendmakenden adem ons Christenvolk bezielde met liefde voor de aloude Evangeliewaarheid; den grooten strijd voor de Christelijke school verwekte; in 1886 de oorzaak werd der Doleantie; eindelijk in 1892 tot heerlijke uitkomst had de Vereeniging van de Gereformeerde Kerken in Nederland en in 't algemeen gedurende deze geheele eeuw met de belangrijkste quaesties in kerk en staat ten nauwste is verbonden geweest.

En vraagt ge mij: Wat heeft toch deze opwekking, wat heeft de geschiedenis van het *Reveil* nu met de jongelingsvereniging te maken? Mijn antwoord is zeer eenvoudig. Was die beweging, was die geestelijke opwekking er niet gekomen, was ons volk in den doodelijken slaap des ongeloofs, waarin het verzonken lag, gebleven, gij zult mij toestemmen, er zou dan op dit oogenblik van geen Afscheiding, van geen Doleantie, van geen Gereformeerde Kerken, ook van geen Gereformeerde Jongelingsverenigingen sprake zijn en ook uw vereeniging — zij zou niet bestaan. Dat het *Reveil* dus voor ons allen en ook voor uwe vereeniging niet zonder betekenis is, gevoelt ge terstond.

Ik heb mij dan voorgenomen om tot u te spreken over dat gedeelte onzer Vaderlandsche Geschiedenis, dat door de moeilijkheid, die men bij het onderzoeken daarvan ontmoet, u wellicht het minst

bekend zal zijn, en waarbij gij evenwel uit den aard der zaak het allermeeste belang moet hebben.

Ik ga tot u spreken over het tijdvak, dataan onzen eigen leeftijd onmiddellijk voorafgaat, met onzen tegenwoordigen toestand op het allernauwst is verbonden, en daardoor voor u en mij van onberekenbaar belang moet zijn; een tijdvak evenwel, waarover ge tevergeefs de leesboeken uwer Vaderlandsche Geschiedenis zult naslaan; waarover ge slechts hier en daar in verspreide geschriften het een en ander vindt meegedeeld en waaruit de ouderen van dagen in uw midden u slechts eenige ervaringen uit eigen leven kunnen meedeelen; een tijdperk, waarover het mij alleen door het bestudeeren en vergelijken van verscheiden boeken en geschriften is mogelijk geworden u een eenigszins helderder licht te verspreiden.

„*In 't verleden ligt het heden*”, zegt de groote dichter Bilderdijk, „*in het nu, wat worden zal*”. En inderdaad M. V. wij kunnen den kerkelijken, den staatkundigen en maatschappelijken toestand, waarin wij leven, niet begrijpen, tenzij wij weten, hoe het tegenwoordige uit hetgeen eenmaal geweest is, is voortgekomen. Geen enkel tijdperk, geen enkel gedeelte van de geschiedenis is juist daarom voor ons van zoo groot belang, als juist de tijd, die aan onzen leeftijd onmiddellijk voorafgaat, en toch zult gij het mij toestemmen, wanneer ik zeg, dat evenwel in den regel geen enkel tijdvak voor ons zoo in 't duister ligt, zoo in nevelen gehuld is, als juist die tijd, waarover de geschiedboeken nog niet spreken.

De eerste helft dus ongeveer van de negentiende eeuw, het tijdvak van den val van Napoleon tot op de jaren, waarin de meesten onzer geboren zijn, ziedaar dan voor ons het in nevelen gehulde tijdvak, waarover ik ga spreken en waarin de geestelijke opwekking heeft plaats gegrepen, die onder den naam van *het Reveil* is bekend geworden.

Treurig M. V. zag het er bij den aanvang van de negentiende eeuw met ons volk uit.

En uiet alleen in Nederland maar in geheel Europa was het sedert de laatste helft der vorige eeuw met de Christelijke kerken, met het geloofsleven der Christelijke Natiën allerjammerlijkst gesteld.

Was de 16de eeuw de eeuw geweest van Reformatie, waarin de groote hervormers Luther en Calvijn optraden, de eeuw van geloofsdaden, van worstelingen om vrijheid van Godsdienst; had de 17de eeuw de vruchten geplukt van de Reformatie en waren in die eeuw de Protestantsche kerken tot grooten bloei gekomen; de 18de eeuw werd de eeuw van afval; de eeuw van verslapping des geloofs; de eeuw, waarin tegenover het kwijnend geloof der Christenen de macht der duisternis met hare drogredenen te voorschijn trad, straks door een vloed van geschriften de harten der volken

veroverde en eindelijk in haar doodelijke uitwerking aan haar haat tegen den Christus, aan haar afkeer van elk gezag, aan haar beginsel van geweld en verderf lucht gaf door de onbeschrijfelijke wandaden en gruwelen, die onder den naam van Fransche Revolutie gewoonlijk worden samengevat. Die groote afval van het geloof, die verbastering van de kerk, dat gewelddadig te voorschijn treden van het ongeloof is niet het werk geweest van één oogeblik; neen, een gansche eeuw bijna was er toe noodig om de Christelijke kerken in zulk een staat van onverschilligheid en onkunde te brengen, als waarin zij bij het begin van onze eeuw verkeerden.

Eerst verflauwde de liefde en werd de sterkste drijfveer voor de rechte geestkracht gebroken. daarna zag men het lijdelijk aan, dat de macht van den anti-Christ met valsche voorspiegelingen en drogredenen de harten veroverde en slechts een of twee geslachten verder en men aanschouwde bij de Christenen een schier ongelooftelijke onkunde aangaande de Evangeliewaarheid, terwijl bij de machtig geworden tegenstanders een nooit te voren gekende geestdrift en bezieling ontwaakte om, kon het zijn, ook de laatste spranken van het Christelijk geloof uit de Natiën uit te roeien. Een van de voornaamste schrijvers in de vorige eeuw, ik bedoel Rousseau, ging zelfs zoo ver, dat hij in zijn systeem er toe kwam om te beweren, dat ieder, die niet met zijne theorieën, ieder dus, die niet met de drogredenen der revolutionaire wijsheid kon meegaan, uit den staat diende verbannen te worden. Voltaire, de stoutste spotter van zijn eeuw, gaf in tal van geschriften aan zijn haat tegen den Christus lucht en het allerheiligste werd voor hem bij voorbaat voorwerp van zijn bijtende spotternij; en Voltaire was de gevierde man, de geniale dichter, die in de hoogste kringen overal bijval vond.

Niet dat er niet nog hier en daar in stilte eevoudige Christenen leefden, die hunnen Heere dienden; er waren onder de predikanten nog mannen ook in ons Vaderland, die in ootmoed God dienden; en zelfs toont het optreden van COMRIE, dat er nog mannen waren, die aan de gezonde Gereformeerde leer vasthielden; maar er was geen geloofskracht bij de menigte, en van het klein hoopje ging geen bezieling uit. Een van de bekende mannen uit dien tijd was in ons land ds. SCHORTINGHUIS, die een boekje uitgaf over „*de vijf dierbare nieten*” (ik wil niet, ik kan niet, ik weet niet, ik heb niet en ik deug niet), een boekje wel heel dierbaar, maar toch reeds afwijkende van de gezonde Gereformeerde leer. En SCHORTINGHUIS leefde reeds in de eerste helft der 18de eeuw en was een van de mannen, wier namen ook nu nog niet geheel onbekend zijn, zoodat het werkje van SCHORTINGHUIS bij gebrek aan beter nog door onze oude vromen niet zonder sympathie wordt gelezen. SCHORTING-

HUIS stierf reeds in 1750 en na hem werd het hoe langer hoe minder, werd bij de vromen geen liefde meer gevoeld voor de gezonde leer der Gereformeerde kerk en verliep men van de 5 *dierbare nieten* in zulk een mystiek *dierbaar niet*, dat men liefst met een vroom boekske in een stil hoekske zich verschool en de ontzettende uitwerking van het ongeloof geheel lijdelijk aanzag. Gaandeweg won de wijsheid van het ongeloof veld, toen de wijsheid, die uit de Schrift Gods is, veracht werd, totdat eindelijk bij de achteleoosheid en traagheid der in onkunde verzonken Christenen de overmoed des ongeloofs zoover ging, dat tegen het laatst der vorige eeuw, naar de eischen van het tegen God gedachte stelsel, de gansche inrichting der maatschappij moest worden veranderd en men in brooddronken zelfverblindings zich voorstelde, dat door een totale omkeering een gelukstaat zou worden te voorschijn gebracht, waardoor het menschelijk geslacht een voorgespiegelde vrijheid, een gelijkheid en een broederschap zou worden geschonken als nooit te voren was gekend. De proefneming, in de Fransche Revolutie aanschouwd, bracht evenwel in plaats van vrijheid en verbroedering, in plaats van geluk en voorspoed een reeks van gruwelen en jammeren te voorschijn, waardoor gansche volken in rouw gedompeld en aan verwarring en verschrikking werden prijsgegeven, totdat Napoleon met ijzeren vuist de teugels van het bewind aangreep, de verwarde en verwilderde inwoners van Frankrijk in toom hield, en niet rustte voor gansch Europa het hoofd gebogen had onder het dwangjuk der Keizerlijke macht, die hij, naar de beginselen der zondige zelfzucht, zich had toegeëigend.

Naar vrijheid en broederschap had men bij het tooverlicht des ongeloofs gestreefd; naar slavernij en onderdrukking leidde de proefneming van jaar tot jaar, en niet dan met de grootste krachtsinspanning, niet dan met opoffering van duizenden bij duizenden zonen uit gansch Europa, gelukte het ten slotte aan de verdrukte en uitgeputte volken om te ontkomen aan de zelfzucht der Revolutie, belichaamd in Napoleon. — Dit geschiedde in 1813 en 1815 op de slagvelden van Leipzig en Waterloo.

Van 1789 tot 1815! Ruim 25 jaren had Europa de proef genomen met de toepassing der beginselen van ongeloof en revolutie en aan het einde van die 25 jaren lagen de volken uitgeput en afgemat ter neder, in rouw gedompeld over het verlies van duizenden hunner zonen, ternauwernood ontkomen aan de eindeloze verdrukking van den geweldigen en rusteloozen tyran.

Dit werd dan ook na den val van Napoleon diep gevoeld; een schuldig besef, dat men op verkeerde paden afgedwaald was, een innerlijke drang om tot den rechten weg terug te keeren greep de vorsten en volken aan en de Monarchen van Pruisen, Oostenrijk en Rusland sloten een Heilig Verbond, waarbij bijna alle vorsten zich aansloten

en waarin zij getuigden voortan niets anders tot richtsnoer van hun doen en laten te willen hebben, dan het gebod des geloofs, der gerechtigheid en des vredes.

Schoon was ongetwijfeld de gedachte, heerlijk het voornemen, dat uit dit Heilig Verbond sprak, doch men vergiste zich, wanneer men dacht, dat door een enkel besluit de kennis der waarheid kan worden teruggeroepen; men vergiste zich, wanneer men dacht, dat in een enkel oogenblik de diepe onkunde, waarin het volk verzonken lag, kon worden genezen; men bedroog zich, met te meenen, dat de volken, straks weer opgeleefd en opgestaan uit de jammeren der verdrukking, op eens de tooverspreuken van menschelijke wijsheid zouden verwerpen ook waar de kennis der Evangeliewaarheid zoo geheel ontbrak.

Vandaar dat het Heilig Verbond van zoo weinig kracht is geweest.

Wel had de toepassing der beginselen des ongeloofs schrik en ontsteltenis te weeg gebracht, maar ach, de kennis der waarheid ontbrak; de onkunde ten opzichte van het Evangelie was zoo diep en met het mislukken der proefnemingen van de beginselen des ongeloofs, waren die beginselen zelf nog niet uit de harten weggenomen, waaruit zij gedurende meer dan 50 jaren de waarheid hadden verdrongen.

Men kende niet den Heere, den God Drieëenig der Schrift, al gevoelde men wel iets voor wat men „*het Opperwezen*” of „*onzen lieven Heer*” noemde. Men wist niets van zonde en genade, van wedergeboorte en bekeering al was het dat men naar een zekere „*deugdbetrachting*” en „*zedelijke verbetering*” streefde.

Het gaat niet zoo gemakkelijk, waar eenmaal het gansche volk in zekere beginselen leeft, waar gedurende bijna honderd jaren de onkunde aan de waarheid steeds toenam, waar een heel geslacht van kindsbeen aan is opgegroeid en onderwezen in de Godsdienstlooze „*deugdbetrachting*” en „*zelfgenoegzaamheid*”, om daar een terugkeer teweeg te brengen tot de oude paden des geloofs en de kennis der Evangeliewaarheid. —

Naar menschelijke berekening was dit, bij den tegenstand, dien men zou ontmoeten, een onmogelijk werk.

Doch wat den menschen onmogelijk moge schijnen, bij Gode zijn alle dingen mogelijk.

Hem behaagde het om mannen te verwekken, die met de liefde en den moed des geloofs eerst in kleinen kring, daarna in het openbaar onder smaad en vervolging, hunnen Heer en Heiland beliden, en zijne waarheid onderwezen aan hunne onkundige, doch straks heilbegeerige tijdgenooten.

Van uit Engeland is toen de beweging van het *Reveil* begonnen, is vandaar overgeplant naar Genève in Zwitserland, heeft van uit Zwitserland zich verbreid over andere landen en vond ook in ons

Vaderland, waar de adem van Gods Geest reeds bezig was leven te verwekken, een vruchtbaren bodem.

Omstreeks de jaren 1815 en 1816 kwamen achtereenvolgens Wileox een calvinistisch Methodist, Haldane een calvinistisch Baptist en Drummond een Calvinistisch Dissenter, uit het land van Cromwell naar de stad van Calvijn, wekten daar in Genève door de genade Gods leven in een kring van studenten, en die studenten traden straks op hun beurt in de maatschappij op, predikende het Evangelie als eene kracht Gods tot zaligheid. Onder deze studenten waren de later zoo bekend geworden geschiedschrijver *Merle d' Aubigné*, de predikers GAUSSEN en MALAN, MONOD en GALLARD en meer anderen wier namen voor het buitenland van grooter beteekenis zijn geweest dan voor ons vaderland.

Doch meent niet, dat deze mannen een gemakkelijke taak hebben gehad; vergeet niet, wat ik u straks gezegd heb van den geest van dien tijd; vergeet niet, dat deze mannen met vreemde oogden door bijna iedereen werden aangekeken; dat zij weldra voor waanwijzen en betweters werden uitgekreten; dat de groote menigte van hun prediking afkeerig was en daarvan niets wilde weten, en dat slechts enkele eenvoudigen aanvankelijk naar hen wilden luisteren.

Het duurde dan ook niet lang of de volksgeest in Zwitserland kwam tegen deze mannen in verzet, de regeering der verschillende Kantons en de bestuurders van de Staatskerk traden tegen hen op en weldra werd de een afgezet, de ander verbannen en een derde van zijn goederen beroofd.

Doch juist door deze verdrukking kwam er beroering en leven, werd hunne zaak hoe langer hoe meer ruchtbaar en vonden zij onder het eenvoudige volk steeds meer bijval, zoodat reeds in 1817 velen zich van de Zwitsersehe Staatskerk afscheidden en een vrije kerk stichtten onder den naam van *'l Eglise du Bourg de Four*, waar GOUTHIER als prediker voorging.

Reeds in 1823 scheidde vervolgens ds. MALAN zich af, en deed een collectereis door heel Europa voor het bouwen van een kerk, die weldra als „Kerk der getuigenis” tot stand kwam. Vooral op de Zwitserland bezoeken vreemdelingen heeft deze kerk veel invloed gehad en tot de opwekking in andere landen veel bijgedragen.

Gij ziet dus M. V. dat de groote opwekking en vooral de kerkelijke beweging in Zwitserland meer dan twintig jaren vroeger plaats greep dan in ons land.

Wel begon ook in ons land niet eerst in 1834 de beweging zooals velen uit onkunde zouden meenen.

Neen, het is een groote dwaling, die vooral onder het volk in de Provincie Groningen veel kwaad heeft gedaan, omdat het groote werk des Heeren er door werd voorbijgezien, wanneer men zich

voorstelt, alsof de geestelijke opwekking eigenlijk begonnen is bij de afscheiding van ds. de Cock te Ulrum, en het wordt tijd, dat aan deze onware voorstelling een einde kome. Juist doordat men de oogen sloot voor de groote beweging van het Reveil, de verdiensten van talloze groote mannen, die reeds vóór ds. de Cock opstonden, omdat men ze niet kende, eenvoudig verzweeg en steeds de verdiensten en geloofsdaden van ds. de Cock ging verkondigen, beging men de groote fout van Gods werk, zooals het geschied is, te verkleinen en werd de persoon van een eenvoudig predikant, die slechts een klein aandeel heeft gehad in de groote opwekking, te veel verheerlijkt. Dit heeft onbewust velen tegen de borst gestuit en afgeschrikt om mee te gaan. Ds. de Cock, wiens geloof en verdiensten ik niet gaarne zou willen verkleinen, heeft op het Reveil in andere landen hoegenaamd geen invloed gehad, was een zeer eenvoudig predikant, die van heel Gods werk in het buitenland wellicht hoogstens iets afwist en is zelfs voor de geestelijke beweging in ons land van slechts zeer ondergeschikte betekenis geweest. — Lang reeds vóór ds. de Cock traden ook in ons Vaderland krachtige helden te voorschijn, zooals wij aanstonds zullen zien, terwijl tegelijk met de afscheiding te Ulrum op andere plaatsen als b. v. de gemeente van ds. Scholte eveneens het vuur begon te ontbranden en zelfs in Ulrum is het ds. SCHOLTE geweest, die aan de Cock en zijn gemeente den beslissenden stoot heeft gegeven. — Doch dat alles gebeurde eerst in 1834 toen de vervolgingen en Afscheidingen in Zwitserland reeds bijna 20 jaren in gang waren en in ons land ook reeds *heel wat* was voorgevallen. Wij moeten *rechtvaardig* en *waar* zijn, wanneer wij Gods daden in de geschiedenis bespreken en het groote werk des Heeren niet stilzwijgend voorbijgaan om één persoon, dien wij liefhebben, op den voorgrond te stellen. Reeds in 1830, dus vier jaren voor dat hier de afscheidingen van Ulrum en Doeveren plaats grepen, hadden de mannen van het Reveil in Zwitserland een Vrije Theologische School gesticht, waarvoor de giften uit half Europa waren toegestroomd, en uit deze Theologische School gingen straks wederom predikanten, evangelisten en zendelingen uit naar alle landen. Door de vervolgingen in Zwitserland was overal onder de ontwakende Christenen eene edele verontwaardiging gewekt; door collectereizen en bijbelcolportage, door prediking en evangeliesatie werd de beweging van het Zwitsersche Reveil aan andere volken meegedeeld en vond inzonderheid bij de reeds ontwaakte Nederlandsche Christenen een blijde ontvangst.

Nog sluimerde het Calvinisme in de harten van vele kinderen der martelaren; weldra werd de stem der predikende getuigen uit de bergen van Zwitserland gehoord, toen reeds de mannen waren opgestaan, die met den gloed der brandende liefde het hunnen land-

genooten toeriepen: „Ontwaakt, gij die slaapt! staat op uit de dooden en laat Christus over u lichten. Eph. 5: 14.

Wie uwer kent niet de namen van den predikant NICOLAAS SCHOTSMAN en van den grooten dichter WILLEM BILDERDIJK?

Welnu, zij vooral zijn het geweest, die het Reveil in Nederland het eerst hebben opgewekt en aangewakkerd.

WILLEM BILDERDIJK, de grootste dichter, die in Europa toen leefde, door de revolutie uit zijn Vaderland verbannen; die in krachtige taal met ongeëvenaard talent zijn stem tegen de revolutie verhief, in een stroom van gedichten aan zijn brandend hart lucht gaf tegen den geest des ongeloofs en straks na den val van Napoleon opnieuw met heldenmoed bezielde het uitroep: „Holland groeit weer; Holland bloeit weer; Hollands naam is weer hersteld; Holland, uit het stof verzezen, zal opnieuw weer Holland wezen; stervend heb ik 't u gemeld". —

NIKOLAAS SCHOTSMAN, eerst predikant te Oudshoorn en Schoonhoven, daarna te Leiden, in de revolutiedagen van zijn ambt ontzet, na een tijd van omzwerven in 1801 weer te Leiden, die jaren achtereen met vrijmoedigheid van zijnen Heer en Heiland getuigde en in 1819 een boekje in het licht gaf onder den titel *Eerezuil voor de Dortsche Synode van 1618 en 1619*, een uitnemend werkje, dat evenwel bij de groote menigte zulk een verbazenden tegenstand ontmoette, dat Schotsman van alle zijden met smaad en hoon werd overladen. De onzinnigste beschuldigingen werden tegen hem ingebracht, zelfs de kerkelijke tucht werd tegen dezen „zedeloozen en halsstarrigen drijver" ingeroepen; tegen hem, die, zooals men zeide, kwaadaardiglijk den publieken geest weerstreefde. En toen is wederom de altijd vaardige en nooit vermoeide Bilderdijk gekomen; hij, die zelf wist, wat het was gehoond en vervolgd te worden; hij nam het op voor zijnen vriend Schotsman, en heeft al zijn smaders geantwoord op een wijze, zooals alleen hij het vermocht. Dit gaf Schotsman steun en troost, en moedig ging hij voort met prediken, vertaalde stukken in het Hollandsch, die in Zwitserland door de mannen van het Reveil uitgegeven werden, schreef nog een boekje over *den afval der Christelijke kerk*, en ging na een leven van smaad en vervolging in 1822, in tot de eeuwige vreugde zijns Heeren. —

Doch Bilderdijk, vergrijsd alreeds als hij was in den strijd, dien hij langen tijd bijna geheel alleen gevoerd had tegen het ongelooft zijner dagen, Bilderdijk deed meer dan alleen een verdediging opstellen voor ds. Schotsman.

Reeds sedert 1815 had hij voorlezingen gehouden voor eenen kleinen kring van eenvoudigen in Amsterdam en weldra vond hij, de geleerdste man van zijnen tijd, de grootste dichter van zijn eeuw, ervaren in allerlei wetenschappen en talen, belangstelling ook bij

meer ontwikkelden, en vormde zich langzamerhand een groep van toehoorders, die straks als een kring van uitnemende leerlingen zich om hem verzamelden. Vooral twee leerlingen van Bilderdijk, ik bedoel DA COSTA en GROEN VAN PRINSTERER, hebben op den loop van het Reveil grooten invloed gehad.

Reeds in 1823, een jaar na Schotsman's dood, schreef da Costa een boekje, getiteld *Bezwaren tegen den geest der eeuw*, een boekje, krachtiger nog en van meer algemeene strekking, dan de stukken van ds. Schotsman, maar dat dan ook, zoo mogelijk nog grooter storm verwekte onder de tegenstanders. Zeldzaam was de smaad en de verguizing waaraan da Costa om der wille van dit geschrift heeft bloot gestaan. „Het scheen”, zegt Bilderdijk, „of aarde en hel in barensarbeid was.” Bijna al de Christelijke vrienden, bang geworden voor zoo fellen tegenstand, lieten da Costa in den steek; men schuwde hem als een misdadiger en het scheen wel, dat hem het getuigen voor goed zou worden afgeleerd.— Doch hoe benauwd het voor da Costa ook mocht wezen, wie hem mocht laten varen, enkele vrienden waren er die hem getrouw bleven, en één man was er, die van vreugde was opgesprongen uit zijn stoel bij het lezen van het verguisde boekje. Bilderdijk, de groote leermeester van da Costa, de verdediger van ds. Schotsman, hij had dezelfde bezwaren tegen den geest der eeuw, hij zou zijnen geliefden discipel verdedigen; hij greep naar zijne in den strijd verscherpte pen en schreef „*een toelichting van da Costa's bezwaren*”, waarin hij niet alleen zijn volle instemming betuigde met da Costa, maar er ook het noodige aan toevoegde.

Gij begrijpt, welk een beweging deze worstelingen van SCHOTSMAN, BILDERDIJK en DA COSTA verwekten onder ons gansche volk. Overal werd de geest der eenvoudige Christenen wakker geschud en bij hen vonden de stemmen dezer krachtige helden een aandachtig gehoor.

Er kwam leven in de gemeenten; overal in het land ontstonden „gezelschappen” of conventikelen, waar de eenvoudige Christenen vergaderden om samen te bidden en de Heilige Schrift te bespreken; uit deze gezelschappen gingen weer de meest kundigen als „oefenaars” uit om op andere plaatsen de geestelijke opwekking aan te moedigen.

Zoo trad in Leiden een greinfabrikant J. LE FEBURÉ als oefenaar op voor een talrijk gezelschap. Door Friesland reisde de „baker van St. Jansga”, een vurig oefenaar, die evenwel op zekeren keer in zijn onkundige onbezonnenheid de Godsdienstoefening van een onrechtzinnig predikant verstoorde, gevangen genomen werd en in den kerker stierf. Uit een gezelschap te Arad trad JAN WILLEM VIJGEBOM als oefenaar op en bracht het zoo ver, dat hij reeds in 1823 met zijne aanhangers het lidmaatschap van de Hervormde Kerk opzei en als herstelde Kerk van Christus tot de Dordtsche

kerkenorde terugkeerde. Een afgescheiden kerk dus reeds in 1823, ruim 10 jaren voor er van de Afscheidingen van ds. Scholte en de Coek sprake was. En niet alleen onder de eenvoudigen in de dorpen ontstonden gezelschappen en ging men uit oefenen. Neen, ook in de groote steden hadden de vrienden hunne bijeenkomsten; ook de leiders der beweging, de hooggeplaatsten en de meer bestudeerden, hadden hunne aangename avonden, hunne „soirées religieuses”, waar mannen als DA COSTA, CHEVALLIER of KOHLBRUGGE voorgingen in het gebed en de belangen der goede zaak werden besproken. Daar zag men dan gewoonlijk, behalve de genoemde voorgangers, GROEN VAN PRINSTERER, den grooten leerling van Bilderdijk, straks na Bilderdijk's dood in 1831 de bezadigde leidsman; daar verscheen WILLEM DE CLERQ, de dichterlijke improvisator, die over elk opgegeven onderwerp voor de vuist placht te spreken; daar was docter ABRAHAM CAPADOSE, de vriend van da Costa, de bestrijder der koepokinenting; daar kwamen de Amsterdamsche predikanten THELWALL, CHEVALLIER en TER BORG en zoovele anderen, wier namen met eere bekend zijn geworden; daar kwamen ook menigmaal voorname vrienden uit het buitenland, zooals MERLE d' AUBIGNÉ, schrijver van het prachtige werk over de kerkhervorming, en MALAN, de onvermoeide prediker uit Zwitserland.

Over het geheele land, in hogere en lagere kringen, in steden en dorpen, overal kwam men in gezelschappen bijeen en werden pogingen besproken, om den jammerlijken toestand van afval des geloofs zoo mogelijk te verbeteren.

Dat heel deze beweging door de groote onkundige en ongeloofige menigte en vooral door de ongeloofige predikanten en overheidspersonen met leede oogen werd aanschouwd, laat zich gemakkelijk denken.

Men zon zelfs op middelen om de beweging van het Reveil zoo mogelijk te stuiten.

Maar hoe kon dat in een land van Godsdienstvrijheid als Nederland?

M. V. Waar de geestdrift van het ongelooft ontwaakt; waar, bij de verblinding der onkunde, bij den afkeer der zonde van den Godsdienst, dien men niet kent, de booze lusten geprikkeld worden tot overmoed en geweld, daar helpen geen papieren wetten, die men met de vindingrijkheid van het menschelijk vernuft naar willekeur uitlegt en verklaart.

Had Napoleon ter voorkoming van opstand in zijn strafwetboek, dat hier nog gold, enkele artikelen laten opnemen tegen ongeoorloofde vereenigingen en samenscholingen, zelfs al hadden zij een godsdienstig voorkomen, thans, hoewel van geen opstand sprake was, hoewel de eenvoudigen samenkwamen om te bidden ook voor hunne overheden, die zij wenschten te gehoorzamen, thans werden deze artikelen als middelen aangegrepen ter vervolging; de gezels-

schappen en samenkomsten der eenvoudige vromen werden als *on-geoorloofde samenscholingen* geacht strafbaar te zijn. En op dien grond nu werden reeds in 1822 de oefenaars HENDRIK DE WAL te Arnhem, JAN WILLEM VIJGEBOM te Leeuwarden en te Middelburg, en zekere JAN SCHEPPING te Zwolle veroordeeld wegens het voorgaan in gezelschappen en nog eer het jaar 1834 aanbrak waren alleen in de Provincie Groningen reeds meer dan 20 vonnissen geveld tegen het houden van godsdienstige samenkomsten.

Toch werd het gewenschte doel nog niet bereikt.

De vervolgde schare groeide, als de palmboom, onder de verdrukking.

Hoe meer men vervolgde en uiteendreef, des te vuriger werden de gebeden der vromen en des te meer bezieling ging er van hunne prediking uit, zoodat de beweging zich steeds meer uitbreidde.

Het lag dus voor de hand, dat op hun heilloos standpunt, de vervolgers verbitterd werden en er als van zelf toe kwamen om de artikelen 291—294 van den Code Pénal, waarop men zich beriep, nog wat strenger toe te passen.

Zoo geschiedde het en bij de toenemende herleving der gemeenten werden de vervolgingen heviger, zoodat in Febr. 1837 de gelboeten, die opgelegd waren, reeds f6860 bedroegen. Bij onvermogenenden werden huisraad, kleederen en zelfs kindergoed verkocht om tot het volle bedrag der opgelegde boete te komen. Te *Oenkerk* in Friesland werd de vrouw van iemand, die veroordeeld was, gedwongen om nog een rok uit te trekken, die daarop verkocht werd. De verkooping geschiedde bij voorbaat op Zondag, omdat de geloovigen op den dag des Heeren niet kochten en dus hun goed niet konden terugkopen. Iemand, die in de gevangenis geworpen was, werd niet toegestaan een bezoek van familieleden of vrienden te ontvangen. De gezelschappen werden uit elkaar gedreven met geweld, waarbij meermalen mishandelingen plaats grepen, zooals op Paasch Zondag in 1836 te *Amsterdam*. De soldaten, die dienden om de gezelschappen, — toen reeds uitgeleide gemeenten — uiteen te jagen, waar zij vergaderden, werden dikwijls uitsluitend bij de zoogenaamde Gescheidenen ingekwartierd; bij een man te Oosterwolde 36 soldaten en een officier, terwijl requesten om schadevergoeding zonder antwoord bleven, zoodat broodgebrek en armoede het lot van velen is geworden. Te *Rhenen* werd een huis, terwijl er Godsdienstoefening werd gehouden, door het woest gepeupel in brand gestoken. Mr. Zevenstern, de officier van justitie bij de rechtbank te Appingedam, oordeelde „dat het te wenschen ware, dat men de hoofden der bijeenkomsten aan het lijf mocht straffen”. Te *Groningen* werd ds. de Cock door een menigte van het grauw en een hoop studenten van de Groninger Academie achtervolgd en bespot; zelfs leidden de studenten het er op toe om hem onder de voeten der paarden te trekken en te doen vertreden!

Een voorbijganger riep toen uit: „Zóó hebben ze Jezus ook vervolgd”.

Te *Uithuizen* drong het gepeupel de hofstede binnen waar gepredikt werd; de boer en zijne echtgenooten werden aangegrepen en in een sloot geworpen, de leeraar werd in een doornheg geslingerd en geslagen.

Doch hoe meer men vervolgde, hoe meer het Reveil zich uitbreidde, totdat men eindelijk, toen men zag, dat het niet hielp en het schijnt, dat zelfs in het buitenland zich stemmen begonnen te verheffen tegen de wandaden der Nederlandsche Regeering, den ingeslagen weg verliet en van verdere vervolging afzag. —

Ondertusschen had de beweging zulk een uitbreiding gekregen, had zoo diep wortel geschoten in het volksleven en was zoo nationaal geworden, dat overal de leeraars begonnen in te zien, dat men niet kon volstaan met in alle stilte in kleine groepjes bij een of ander broeder aan huis saam te komen, maar dat het plicht was om, zoo mogelijk, de gansche Natie terug te roepen tot de welbeproefde paden der Gereformeerde Vaders. Men begreep, dat zoowel het *kerkelijk* als het *staatkundig* en *maatschappelijk* leven op gansch andere wijze moest worden ingericht, dan toen, bij de onverschilligheid en onkunde dier dagen, het geval was.

En ziedaar M. V. den oorsprong van den kerkelijken en staatkundigen strijd.

Had ds. SCHOTSMAN reeds in 1819 op den afval der Christelijke Kerk, en op de voortreffelijkheid der Dordtsche Synode gewezen; had DA COSTA in 1823 zijne bezwaren op elk gebied ingebracht tegen den geest der eeuw en waren Schotsman en da Costa beiden gesteund en verdedigd door de krachtige taal van BILDERDIJK; in het jaar 1827 verscheen onder den titel van „*Adres aan al mijne Hercormde geloofsgenooten*” een geschrift van ds. D. MOLENAAR, predikant te 's-Gravenhage, waarin aangetoond werd hoever de kerk was afgeweken van de Gereformeerde leer en tucht, en de predikanten met klem op hunne ontrouw werden gewezen. Groot was de opschudding door dit geschrift te weeg gebracht; de aandacht van heel de herlevende Natie werd gevestigd op het verkeerde der kerkelijke inrichting en den ontrouw der groote menigte van leeraars. Tot negen malen toe werd het nog in hetzelfde jaar herdrukt en door het heele land met graagte gelezen. De koning zag zijne Synodale Organisatie, de moderne predikanten hunne positie bedreigd; een storm van afkeuring en weerzin brak los; ds. Verwey nam het op voor de predikanten, en Molenaar moest zich verantwoorden voor den Minister van Eeredienst.

Doch het geschrift had zijn uitwerking gedaan en een krachtig streven is er van toen af bij de mannen van het Reveil merkbaar om in het kerkelijk leven tot meer zuiveren toestand te komen.

De kerkelijke strijd was hiermede aangevangen; op herstel en zuivering van het kerkelijk leven was van toen aan het oog der geloovigen gevestigd; de zuiverheid in de leer, de handhaving der tucht, het verplichtende van het zingen der Evangelische gezangen, het afgeven van attestatie, het toelaten tot doop en avondmaal, ziedaar de voornaamste punten, die op verschillende plaatsen steeds meer aan de orde kwamen en naarmate de kennis vermeerderde werden de consciëntiën teederder en gevoeliger.

Was reeds lang vóór het „adres” van ds. Molenaar gevoeld, dat het kerkelijk leven diep vervallen was, en zagen wij, hoe zelfs in 1823 reeds een Afscheiden gemeente werd gesticht door VIJGEBOOM te *Axel* in *Zeeland*, thans werd de beroering onder de gemeente algemeen en in 1834 was er slechts maar één enkele stoot toe noodig om op talloze plaatsen de Afscheiding tot stand te brengen. Die stoot is vooral gegeven door ds. HENDRIK PETER SCHOLTE, een Amsterdammer van geboorte, onder den adem van het Reveil opgegroeid, een scherpzinnig en bekwaam theoloog, toen predikant te *Doeveren*, en deze stoot, die er nog noodig was, werd door Scholte gegeven aan een leeraar en een gemeente, die daar in 't bijzonder rijp voor waren, aan ds. DE COCK en zijne gemeente te *Utrum*.

Slechts enkele dagen nadat ds. Scholte te Utrum, zoowel door zijne prediking als door onderlinge bespreking, de Afscheiding had doorgedreven, was ook hij zelf met zijne gemeente te Doeveren het voorbeeld van Utrum gevolgd, en weldra kwam ook onder ds. BRUMMELKAMP te *Hattem*, onder VAN VELZEN te *Drogham*, onder BUDDING te *Bekerke*, onder LEDEBOER te *Benthuizen* de afscheiding tot stand. Onder invloed van deze predikers, wier gaven als volksredenaars waarlijk niet gering waren, is toen vervolgens over het geheele land de Scheiding tot stand gekomen. Evenwel gingen niet alle Gereformeerden met de mannen der scheiding mee; veeleer werd door de Scheiding het kamp der Christelijke broeders in tweeën gedeeld. Voornamelijk mannen, die het waarlijk niet aan liefde voor de waarheid ontbrak, als da Costa, Groen van Prinsterer, Chevallier en zoovele anderen, zij vonden de Scheiding niet genoeg nationaal en voelden den conscientiedrang der uitgewekenen of uitgedrevenen blijkbaar niet. Ook deze mannen bleven eenen grooten aanhang behouden en zoo liepen sedert 1834 de beide groepen naast elkander, eenerzijds de Gescheidenen, anderzijds de Gereformeerden in de Hervormde kerk. De laatste partij bleef in de Hervormde Kerk worstelen tegen de synodale organisatie, zond adres op adres naar de synode, wekte voortdurend meer leven onder de gemeenten, totdat eindelijk na 50 jaren strijd en prediking, wederom zoodanige beweging kwam in de Hervormde kerk, dat de uitkomst ten slotte was een nieuwe breuk met de synodale orga-

nisatie, die onder den naam van Doleantie in 1886 tot stand kwam. Ook in 1886 echter bleven weer, even als in 1834, velen in de Hervormde kerk achter, die ook nu nog de beweging niet nationaal genoeg vonden en op het standpunt bleven staan, waar da Costa en Groen van Prinsterer na 1834 stonden. Doch voor de beide uitgeleide, of afgescheiden groepen van de Scheiding en de Doleantie was nu de tijd daar, om zich samen te vereenigen en de vereeniging kreeg dan ook in den zomer van dit jaar haar beslag, zoodat beiden nu onder den naam van Gereformeerde kerken in Nederland den strijd kunnen voortzetten naast den groep van Gereformeerde Christenen, die ook na 1886 het Hervormde kerkgenootschap niet konden opgeven.

Doch niet alleen op herstel van het kerkelijk leven was de bedoeling der ontwaakte Christenen gericht. Ook op staatkundig en maatschappelijk gebied moest weer geleefd worden naar de Gereformeerde beginselen.

Had in 1827 het adres van Molenaar den stoot gegeven voor de actie in de kerk, *de Nederlandsche Gedachten*, het tijdschrift dat GROEN VAN PRINSTERER in 1829 begon uit te geven, predikten de groote gedachte, dat Gode de eere toekomt ook op staatkundig terrein; toonden het verderfelijke aan van de revolutie beginselen voor iedere Natie, en bewezen dat niet alleen voor het leven der kerk, maar ook voor het leven der Natien, geldende is het Woord des Heeren: *die Mij eeren zal Ik eeren, die Mij versmaden zullen licht geacht worden*. Vooral die Nederlandsche Gedachten van Groen van Prinsterer hebben toen weer het bewustzijn levendig gemaakt, dat wij op grond van de beginselen der Heilige Schrift en naar den eisch der Nederlandsche historie niet alleen moeten hebben een Gereformeerde Kerk, maar dat ook onze Natie haar Christelijk karakter, dat zij van de tijden van Vader Willem af gehad heeft, niet mag verloochenen noch tegenover de millioenen onderdanen in onze Oost-Indische bezittingen, noch tegenover het ongeloof op onzen vaderlandschen bodem. En zoo is toen door die Nederlandsche Gedachten van Groen van Prinsterer in 1829—1832 de grondslag gelegd voor onze Christelijk-historische of Anti-revolutionaire partij. Wel bleef aanvankelijk het oog van vele Christenen gesloten voor het belang dat ook zij hadden bij staatkundige aangelegenheden; werd al hunne aandacht gewijd aan den kerkelijken strijd en keerden sommigen zelfs opzettelijk zich af van de politiek, waarvan zij het belang niet inzagen; straks als zij zouden zien, hoe de macht van den Staat werd misbruikt om hunne kinderen op te voeden, niet in de vreeze en de vermaning des Heeren, maar in de godsdienstlooze school der liberalen; straks als ook door hun stilzitten het Christelijk karakter der Natie werd verloochend tegenover de millioenen in onze Oost, die God de Heere aan onze zorgen heeft toevertrouwd, en wel verre

van tot den Christus gebracht te worden veeleer enkel en alleen dienst moeten doen om jaar in jaar uit de Nederlandsche schatkist te vullen; straks als de macht van den staat werd misbruikt ook om de kerk te onderdrukken; dan zouden zij tot het bewustzijn komen, dat ook zij althans hun getuigenis niet mochten terughouden; dan zouden zij het beseffen, dat ook in 's lands raadzaal de plaats is om den Heere te belijden; dat ook daar het getuigenis geven plicht is, ook waar overtuigen niet mocht gelukken. Wie uwer zal het beseffen tot welk een overmoed en geweldenaar, tot welke verdrukking en onderdrukking onze overheid gekomen zou zijn, indien niet GROEN VAN PRINSTERER en zijne getrouwen van 1829 af tot de conscientie der Overheden hadden gesproken; indien zij niet in den naam des Heeren tot het geweten der machthebbenden zich hadden gericht en hun het zondige en verderfelijke van soms ingeslagen wegen niet hadden duidelijk gemaakt?

Reeds in 1836 hield Mr. A. M. C. VAN HALL zijn pleitrede voor de Afscheidenen en een jaar later vestigde GROEN VAN PRINSTERER de aandacht der Regeering op het onrechtmatige der vervolgingen, en bepleitte de vrijheid van Godsdienst voor de conscientie van Koning Willem I, en deze getuigenissen hebben ongetwijfeld krachtig medegewerkt om de vervolgingen weldra te doen eindigen.

Bij de herziening van de grondwet in 1848 werd de vrijheid verkregen om Christelijke scholen op te richten, in 1856 hadden onze mannen een schoolwet kunnen tot stand brengen veel beter dan die in 1889 is verkregen, indien niet Mr. VAN DER BRUGGHEN, die tot op dien tijd in den strijd aan Groen's zijde stond, plotseling, toen hij door de hulp van Groen minister was geworden, zich tegen Groen en de zijnen had gekeerd en een schoolwet hielp invoeren, zooals die door de tegenpartij werd gewenscht.

Onvermoeid, schoon soms teleurgesteld, gingen onze mannen voort; naast Groen van Prinsterer stonden Mackay en Elout van Soeterwoude, straks Keuchenius en Kuiper, en reeds in 1866 hadden zij het weer zoo ver gebracht, dat een schoolwet kon tot stand gekomen zijn in Christelijken geest; wederom waren Groen's medestanders van Zuilen van Nijvelt en Mijer in het ministerie gekomen; doch evenals in 1856 van der Brugghen deed, keerden zij zich plotseling weer tegen Groen en de zijnen.

Deze twee geweldige teleurstellingen van 1856 en 1866 hebben aan de tegenpartij ontzachelijk veel voordeel aangebracht, zoodat in 1878 de minister Kappeyné van de Coppello het heeft aangedurfd, om, toen het getuigenis van Groen van Prinsterer, die in 1876 stierf, niet meer werd gehoord, een schoolwet in te voeren zoo aangelegd op de onderdrukking van het Christelijk onderwijs, dat deze wet niet ten onrechte onder den naam van de „scherpe resolutie” blijft voortleven onder de Christenen.

Eerst in 1888 mocht het aan de anti-revolutionaire partij gelukken om door tijdelijke samenwerking met de Roomschen, enkelen van hare mannen in het ministerie te krijgen, die het zoover kregen, dat nu althans aan de Christelijke scholen eenige subsidie van Rijkswegen wordt verleend. Bitter weinig is dit zeker, wanneer wij zien op den langen en bangen strijd, die achter ons lag, bitter weinig, vooral wanneer wij ons oog richten op de verre strekking onzer beginselen. Doch laten wij niet vergeten, dat zeer langzaam de oogen der Christenen open zijn gegaan voor hunne roeping, om mee te werken tot heil ook van den Staat, om getuigenis te geven, ook daar, waar die door de overheid van de Vertegenwoordigers des volk gevraagd wordt. Laat ons niet vergeten, dat eerst in de laatste jaren de anti-revolutionaire partij als een geordende schare is opgetreden en eerst nu langzamerhand hare krachten rijpen, om de roeping, die zij, bij de steeds voortgaande wederopleving der Gereformeerde beginselen, in Nederland zal hebben te vervullen.

Zoo heb ik u dan aangetoond, hoe uit den doodelijken atmosfeer der Revolutie, door de werking van Gods Geest, het Chistendom ontwaakte; hoe de mannen, die God verwekte, als uit den slaap opstonden, ten strijde togen, elkander bijstonden, voor en met elkander streden en worstelden. Ik heb u aangetoond hoe in den tijd, van afval en onkunde door smaad en vervolging, door strijd en verdrukking de aandacht der Natie gevestigd werd op de stem der roepende getuigen; hoe het nakroost der Gereformeerde Vaders, de kinderen dergenen, die om Christus wil veel geleden hadden, tot bewustzijn kwamen, allengs door gezelschappen en oefeningen tot de kennis der waarheid werden teruggebracht en straks met een breede rij van voortreffelijke mannen in de voorhoede, in kerk en staat optraden als de Christelijk-historische, als de Gereformeerde, de oud Nationale partij in Nederland. Met een enkel woord heb ik u gewezen op den voortgang, die deze kerkelijke en staatkundige worstelingen, door het Reveil te voorschijn geroepen, gehad hebben tot op onzen tijd.

Voor ik evenwel eindigen kan, moet ik u nog op *tweeërlei* wijzen.

Gij hebt nu het Reveil zien opkomen; als een boompje zaagt gij het weelderig opgroeien, dat straks zijn stam in twee zware takken verdeelde, een kerkelijken en een staatkundigen tak en van jaar tot jaar zijn groenend loover meer en meer over onzen vaderlandschen bodem uitspreidde.

Zien wij nu aan weelderig opgegroeide boompjes, gelijk het Reveil, ondanks de verdrukking, er een geweest is, menigmaal het verschijnsel, dat enkele gezonde takjes door hun frisschen groei de aandacht trekken, wij zien ook dat, soms wilde looten uit den stam opschieten, looten die spoedig een verbazende groeikracht ontwikkelen, maar straks door hulp van den tuinman en door de

gezonde kracht van het boompje moeten worden overwonnen

Ik wil u dan op één snel opgeschoten *wilde loot*, die uit de boom van het Reveil opschoot, wijzen en uwe aandacht vestigen op één *gezond takje*, dat zeker uwe belangstelling zal wekken.

Met de wilde loot, die onverhoeds opschoot, bedoel ik de Ethisch Irenische richting.

De Ethisch Irenische richting, oorspronkelijk van Duitschen oorsprong, was meer mystiek Pantheistisch dan Gereformeerd van karakter, en werd hier te lande door de talenten van een vreemdeling Chantepie de la Saussaye ingevoerd, die voor het echt Nederlandsche, voor al wat in ons land Christelijk Historisch is, niet alleen geen hart had, maar er voortdurend een tegenzin tegen aan den dag legde. Door het geniale optreden nu van ds. Chantepie de la Saussaye in den tijd, toen het Reveil hier opkwam, is het aan de Ethische Irenische richting gelukt om een deel van de ontwaakte Christenen in hun dwaalspoor te leiden en tegenover de Gereformeerde kerkelijke en staatkundige strooming aanvankelijk als een soort van partij op te treden, die haar kracht zocht niet in de Gereformeerde kennis der Heilige Schrift maar in het opwekken van een soort van zedelijk gevoel voor Godsdienst; die niet wilde bouwen op de historie maar veeleer aan het onhistorische streven der revolutie toegaf zoowel in de critiek op de Heilige Schrift, waardoor geheele stukken des bijbels als mythen en onechte fragmenten werden voorgesteld, als in het laten loopen van de geschiedenis onzer Natie, voortreffelijkste leerschool voor het opkomend geslacht. Geen wonder dan ook, dat deze Ethisch Irenische richting, die evenmin Calvinistisch als echt Nederlandsch was, al schoot ze eerst welig op, weldra zou blijken een wilde loot te zijn aan den boom van het Reveil, en wij zien het sinds lang, naarmate de boom wint aan gezonde kracht, naarmate de kennis der Gereformeerde leer toeneemt, gaat met hulp van bekwame tuinlieden de wilde loot der Ethisch Irenische richting ten onder.

En nu nog het gezonde takje, dat onze aandacht moet trekken.

Met dat gezonde takje, dat wij zagen opgroeien aan den boom van het Reveil bedoel ik de Christelijke Jongelingsverenigingen.

Nu juist 50 jaren geleden werden in ons land te Amsterdam de beide eerste jongelingsverenigingen opgericht. De eene droeg den naam „*Eccelsior*”, de andere was de „*de jongelingsvereniging onder den werkenden stand*”. Vijftig jaren hebben deze verenigingen nu reeds bestaan en aan het einde van die 50 jaren zien wij een groot getal van jongelingsverenigingen over heel ons Vaderland verspreid, overal bloeiende en welig tierende.

Zoo ik over het nut en de voortreffelijkheid van jongelingsverenigingen tot u ging spreken, ik zou, naar ik meen, een overtoellig werk doen. Alleenlijk, gij voelt het in hetgeen ik tot u sprak,

sluit u niet op met uw jongelingsvereeniging in kleinzielige afzondering, maar zoekt aanknooping en verbinding niet alleen met het verleden door bestudeering van de historie, ook van de historie waarvan ik tot u sprak, maar ook verbinding met andere jongelingsvereenigingen; leeft mee met de groote partij der Gereformeerden in Nederland; gevoelt dat gij Nederlanders zijt in den echten zin van het woord, Calvinisten in uw hart, die niet rusten kunt, eer gij de voortreffelijkheid van uwe beginselen hebt bepleit ook voor de nog onkundigen, waarmee ge in aanraking komt. Schaamt u het Evangelie, waarvan ge de kracht gevoelt, niet. Want dit althans kunt gij aan elken onkundige, aan elken tegenstander ook tegenwerpen: door de belijdenis van het Evangelie is ons Vaderland onder de vervolgingen der Hervorming een onafhankelijke staat geworden; door de belijdenis van het Evangelie is Nederland van een klein en nietig land opgeklommen tot een van de machtigste mogendheden in Europa, zoodat op alle zeeën der aarde de Hollandsche vlag wapperde en de Nederlandsche Calvinisten, in het besef, dat hun God hen overal beschermde, tot in de verste landen doordrongen en om hun Calvinistische trouw en degelijkheid overal werden geëerd; door de belijdenis van het Evangelie is ook in onze eeuw, toen ons land door ongeloof te gronde was gegaan, langzaam weer herleefd en ontwaakt, zoodat ongetwijfeld, bij de lessen, die de historie ons leert, ook de toekomst van Nederland zekerlijk zal afhangen van de geestkracht en de energie, die de Christelijk Historische, de Gereformeerde partij in ons Vaderland zal ontwikkelen.

Wanneer gij in dit bewustzijn leeft, dan zal er, onder den genadigen zegen des Heeren, eene kracht van u uitgaan; uw invloed zal gevoeld worden en gij zelf zult alleen dan, wanneer gij gedaan hebt, wat gij naar uw krachten vermocht te doen, de heerlijke roeping hebben vervuld, waarmee ieder kind van God op zijn plaats geroepen is.

